

Inhoudelijk verslag Festival 2021

Aanloop

Direct na het succesvolle Orgelfestival in 2018 startten de voorbereidingen voor de editie van 2020. Deze zou als vanouds bestaan uit een tweeweekse Zomeracademie, waarbij bijna 20 docenten waren gecontracteerd om les te geven aan ca. 100 internationale studenten, een Improvisatieconcours met drie rondes waaraan 8 internationale organisten zouden deelnemen, en een concertreeks waarbij elke dag in en rond Haarlem minimaal een festivalconcert zou plaatsvinden. Als openingsconcert was het Gemengd Jeugdkoor geprogrammeerd, dat onder leiding van de vermaarde Letse topdirigent Sigvards Klava en begeleid door Hayo Boerema op het Müllerorgel een feestelijk programma zou uitvoeren. In januari 2020 ging de aanmelding open voor zowel het concours als de Zomeracademie. Niet lang daarna werd de wereld gedonfronteerd met COVID-19.

Begin maart 2020 drong ook bij ons de ernst van de pandemie door. Al snel werd duidelijk dat een zomeracademie, waarbij vele cursisten uit de hele wereld naar Haarlem zouden komen, in de onstane omstandigheden ondenkbaar was. Hoewel we nog hebben onderzocht of het plaatsvinden van concerten of het concours mogelijk was, hebben we medio april besloten dat het festival in 2020 niet door kon gaan. Dit is naar de buitenwereld niet gecommuniceerd als annuleren, maar als uitstel naar juli 2021. Het bijzondere is dat geen enkele docent zijn medewerking heeft ingetrokken; allen bleken bereid hun agenda's zo in te richten zodat het cursusaanbod ongewijzigd kon blijven. Voor de Zomeracademie hadden zich op dat moment al 65 cursisten aangemeld, en deze strategie gaf ons de mogelijkheid zoveel mogelijk van hen te bewegen hun deelname niet af te zeggen, maar te handhaven voor de editie in 2021. Dat hebben 51 van hen gedaan. Slechts 13 deelnemers zegden af, en een cursist heeft een voucher aangevraagd om later het betaalde deelnamegeld te kunnen gebruiken voor deelname.

Op het moment van het bekendmaken van het uitstel waren voor de voorselectie van het concours 15 opnames binnen gekomen. We besloten deze wel te beoordelen en de deelnemers uit te nodigen voor het concours in 2021. Omdat slechts drie deelnemers voldoende niveau hadden, besloten we in 2021 opnieuw een selectieronde uit te schrijven.

Ingekort festival in 2021

In de loop van het voorjaar van 2021 – de nieuwe voorselectieronde had inmiddels de benodigde concursdeelnemers opgeleverd – bleek andermaal dat het organiseren van een volledig festival onmogelijk was. De coronasituatie was nog niet dusdanig verbeterd dat het houden van een Zomeracademie van 'Haarlemse' omvang verantwoord was. De Zomeracademie werd nog eens met een jaar uitgesteld, en opnieuw kon het cursusaanbod ongewijzigd blijven; alle docenten zegden toe in 2022 les te komen geven. Weer kregen ingeschreven deelnemers de keuze tussen 'handhaven', 'voucher' en 'annuleren'. Gelukkig kozen slechts twee cursisten alsnog voor afzeggen; de anderen ontvingen een voucher of zullen meedoen in 2022.

Het Improvisatieconcours daarentegen zou volgens ons binnen alle richtlijnen mogelijk moeten zijn, met een achttal deelnemers en een zes koppige jury, en ook de concertreeks

met beperkte publieksaantallen zagen we als verantwoord. Wel besloten we, omdat de Zomeracademie als kernactiviteit wegviel, het festival in te korten tot een zesdaags evenement. Zie de bijlage voor het uiteindelijke programmaoverzicht.

Continuïteit

Bij de overwegingen om te kiezen voor een uitgekleed festival speelde vooral het belang van continuïteit en de 'zichtbaarheid' een rol. Vier jaar afwezigheid zou een te zware wissel op de continuïteit betekenen. Een grote steun in de rug was het beleid van de subsidiënten: het behalen van de oorspronkelijk geformuleerde prestatieverplichtingen werd ondergeschikt aan het zoveel mogelijk laten doorgaan van de cultuurevenementen waarmee de risico's van korten van toegekende subsidies wegvielen. Overigens bleef tot de persconferentie van 10 dagen voor aanvang het doorgaan van het festival onzeker; de mogelijkheid bleef aanwezig dat alsnog geen evenementen werden toegestaan.

We namen alle noodzakelijke maatregelen: alleen online kaartverkoop, beperkt publiek bij alle concerten, alle bezoekers geplaatst (mogelijk dankzij inzet van vele vrijwilligers die het publiek naar de zitplaatsen begeleidde), geen catering. We kozen er welbewust niet voor via streaming concerten online beschikbaar te maken. De middelen en infrastructuur ontbraken daarvoor, 'de markt' werd in deze periode al overspoeld door gestreamde orgelconcerten, en naar onze mening is het 'live' meemaken van de concerten essentieel voor de ervaring.

Resultaat

Het is gelukt, ondanks alle beperkingen, een succesvol en bijzonder festival te laten plaatsvinden, niet in de laatste plaats omdat het Internationaal Orgelfestival Haarlem nu, in 2021, het 70-jarig bestaan kon vieren. Het voor 2020 geplande openingsconcert op de eerste zaterdag van het festival kon andermaal niet doorgaan omdat koorzang niet was toegestaan. Alle overige in de eerste festivalweek geprogrammeerde concerten gingen wel door. De concerten zijn goed tot zeer goed bezocht (na een aanvankelijk aarzelende online kaartverkoop werden vooral in de laatste dagen veel kaarten verkocht) en zowel publiek als musici waren opgetogen weer deel te zijn van een 'live' muziekervaring.

Een bijzondere voorstelling was het 'alternatieve' Openingsconcert op maandag 19 juli. Het Brusselse ensemble Het Collectief speelde samen met top-harmoniumspeler Dirk Luijmes repertoire uit het eind van de 19^e en begin van de 20^e eeuw. Hiermee zette het ensemble de orgelfestivalbezoekers een onverwacht en verrassend menu voor. De Burgemeester van Haarlem, Jos Wienen, besteedde warme woorden aan het jubilerende festival en de belangrijke betekenis die het heeft voor het Haarlemse cultuurleven. Dit zijn geen loze woorden; de orgels in de Philharmonie en de Grote of St.-Bavokerk zijn immers eigendom van de stad die dan ook belang heeft bij het Orgelfestival als internationale promotor van de instrumenten.

Een ander bijzonder (en zeer goedbezocht) concert was de voorstelling Dromen als Messiaen, een concert met muziek van deze grote Franse componist die werd gecombineerd met op het orgel geprojecteerde lichtbeelden. Oorspronkelijke schilderijen bij de muziek van de synestheet Charles Blanc-Gatti dienden als inspiratie. Voorafgaand aan deze voorstelling werd aan festivaldirecteur Peter Ouwerkerk de Henny Hogenbijn Muziekprijs uitgereikt als erkenning voor zijn werk voor het Orgelfestival en tevens als stimulans voor zijn innovatieve plannen op het gebied van talentvorming bij jonge organisten.

Improvisatieconcours

Het Improvisatieconcours had, ten opzichte van eerdere edities, opnieuw belangrijke vernieuwende elementen, met name in de opdrachten die de deelnemers voorgeschoteld kregen. Zo was er in elke ronde naast een traditioneel thema 'in notenschrift', ook een opdracht van experimentelere aard. Er moest worden geïmproviseerd bij het schilderij 'Victory Boogie Woogie' van Piet Mondriaan, bij een nieuw gemaakte abstracte video van kunstenaar Marcel Wierckx, en in duet met topsaxofonist Ties Mellema, gebruikmakend van elektronische mutaties van zowel de saxofoon- als de orgelklank. De jury wees unaniem de Italiaan Gabriele Agrimonte als winnaar aan. Het publiek had een andere mening en kende de publieksprijs overtuigend toe aan de Zwitserse organist Cyril Jullien.

Reacties van deelnemers, juryleden en critici wezen uit dat het ons is gelukt, op het gebied van vernieuwende improvisatieopdrachten en de hoge kwaliteit van de instrumenten en organisatie, ons in de internationale voorhoede van de Europese orgel improvisatiekunst te positioneren.

Leerpunten

Een belangrijk leerpunt uit deze editie is tegelijk ook een bevestiging: namelijk dat het, ondanks alle (ook financiële) onzekerheden, om artistieke motieven essentieel is risico's te blijven nemen. 'Op safe' spelen (met name in de zin van laagdrempelig programmeren, te lage toegangsprijzen, alles gratis livestreamen) resulteert in een 'mainstream' programmering waarvan er al heel veel zijn. Juist het ons onderscheiden van de concurrentie maakt de formule en het profiel van het Haarlemse Festival ijzersterk.

Door de al jaren heersende omstandigheden van teruglopende cultuurbudgetten is het managen van een festival als het onze een voortdurende balanceerkunst: hoe zetten we de middelen efficiënt in zonder dat de balans doorslaat naar 'botte bezuinigingen'. Voor het publiek mag niet merkbaar zijn dat het budget beperkt is.

Het Haarlemse Festival kan geen honoraria betalen die passend en gebruikelijk zijn bij de status van de internationale toporganisten die we uitnodigen. Het gegeven dat desondanks al onze docenten zowel in 2021 als straks in 2022 bereid zijn hun agenda's voor onze Zomeracademie vrij te maken, wijst op een hoge mate van goodwill. Dat is kapitaal waarin jarenlang voortdurend is geïnvesteerd. Die goodwill is snel verdampt als die balans uit zicht verdwijnt, hetgeen enerzijds betekent dat er voortdurend wordt afgetast wat voor de docenten en concertgevers nog werkbaar is, en anderzijds dat de omstandigheden tijdens het festival optimaal zijn waardoor ze graag naar Haarlem komen. Met andere woorden: een hartelijke verwelkoming, een goed hotel, een smakelijk welkomstdiner, het goede contact met collega's die ze maar zelden treffen, goede instrumenten, optimale omstandigheden om concerten voor te bereiden, etc., zijn even belangrijk (of misschien wel belangrijker) dan een royale vergoeding.

De druk om alle concerten via een YouTube-kanaal beschikbaar te maken, was dit keer erg hoog; we ontvingen tijdens het festival diverse vragen hierover. Met name voor buitenlandse belangstellenden (zoals familieleden van concoursdeelnemers) is streaming zeer aantrekkelijk. Voor de volgende editie gaan we onderzoeken hoe we hier met een 'sympathieke betaalmuur' op een goede manier vorm aan kunnen geven, zonder dat het teruglopende publieksaantallen veroorzaakt.

In 2021 zijn tegen minieme kosten door een filmacademiestudent enkele korte filmpjes gemaakt, om als PR-materiaal dienst te kunnen doen. Een goede strategische planning hoe

we deze, bijvoorbeeld voor 2022, als middel willen inzetten, ontbrak echter. Dit is onderwerp van verder experimenteren; dit experiment maakte ons des te duidelijker dat we behalve over de middelen (in dit geval de video's) ook goed moeten hebben nagedacht over de doelen die we ermee nastreven. Middel moet geen doel op zich worden (bijvoorbeeld filmpjes maken omdat iedereen dat doet). Deze 'les' vertalen we naar alle onderdelen van het festival.

Doelen behaald

De doelen die we nastreefden met het ingekorte festival waren: het aantrekken van acht goede concoursdeelnemers, een aansprekende concourswinnaar en festivalconcerten met een goede tot uitverkochte kerkzaalbezetting. Deze doelen zijn gehaald, weliswaar 'geholpen' door corona waardoor we eerder dan anders een concert 'uitverkocht' moesten verklaren. De uitdaging om ook post-corona goed gevulde kerken en zalen te realiseren is onverminderd.

Conclusie

Samenvattend is de organisatie dankbaar voor het kunnen doorgaan van deze 'uitgeklede' editie van het Orgelfestival en dat de fondsen meer dan welwillend waren hieraan hun steun te geven. Tegelijkertijd zijn we ingeteerd op de reserves – tweemaal uitstel en de grote onzekerheden hebben veel energie en onvoorziene organisatorische inzet gevergd. Het zal des te meer inspanningen vergen in 2022 opnieuw, en dan een 'full dressed' festival te realiseren. Desondanks zijn de voorbereidingen hiervoor in volle gang, in de hoop dat het coronavirus tegen die tijd opnieuw ingrepen niet nodig maakt.

*Peter Ouwerkerk (directeur Internationaal Orgelfestival Haarlem)
Oktober 2021*